

Тур Ірина Юріївна,

старший викладач кафедри публічного управління та підприємництва, Національний аеро-космічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», м. Харків, вул. Чкалова, 17, 61070, Україна, тел.: (057)-788-46-01, e-mail.: Iryna.Tur@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1630-7878>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: МЕТА, СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА

Анотація. Розвиток економічного потенціалу України має особливу значущість в процесі реалізації довгострокової національної політики в нових економічних умовах, які характеризуються великою кількістю ризиків: природні та техногенні ризики, ризики політичної нестабільності, економічні та фінансові ризики, виробничі та інші ризики. Мінімізація негативного впливу ризиків є ключовим завданням страхування, як одного із найефективніших методів боротьби з ризиками у сучасному суспільстві. За допомогою страхування можливо вирішити багато соціально-економічних питань, тому розвиток страхової галузі є пріоритетним напрямком в стратегії економічного розвитку України.

Але ефективне функціонування страхового ринку залежить від стратегії й тактики управління економічними та соціальними процесами, які мають місце в механізмі державного регулювання ринку страхових послуг. Держава грає ключову роль у розвитку ринку страхування шляхом формування та забезпечення правових засад діяльності суб'єктів страхових правовідносин, а також координує діяльність учасників системи страхування. Тому особливої актуальності набуває виявлення мети регулювання державою страхового ринку, оскільки від цього залежить ефективний розвиток страхової справи.

У статті проведено термінологічний аналіз сучасних наукових поглядів щодо трактування поняття державного регулювання страхування, охарактеризовано її теоретико-методологічні засади. Окреслено мету регулювання у проаналізованих визначеннях державного регулювання страхування, наданих іншими авторами. Також, доведено, що загальним недоліком розглянутих підходів щодо сутності державного регулювання страхової діяльності є те, що всі автори розглядають це поняття тільки з позиції одного типу державного регулювання, а саме – економічного.

За результатами проведеного дослідження автором запропоновано власне визначення поняття «державне регулювання страхування», яке враховує, як економічну, так і соціальну мету регулювання страхового ринку державою.

Ключові слова: державне регулювання, страхова діяльність, мета, соціальна складова, економічне регулювання.

Tur Iryna Yurievna,

Senior Lecturer, National Aerospace University named after M. E. Zhukovsky «KhAI», Kharkiv, st. Chkalova, 17, 61070, Ukraine, tel.: (057) -788-46-01, e-mail.:Iryna.Tur@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1630-7878>

STATE REGULATION OF INSURANCE ACTIVITY IN UKRAINE: PURPOSE, SOCIAL COMPONENT

Abstract. The development of Ukraine's economic potential has significant importance in the process of implementing long-term national policy in the new economic environment, which is characterized by a large number of risks: natural and technological risks, risks of political instability, economic and financial risks, production and other risks. Minimizing the negative impact of risks is a key task of insurance as one of the most effective methods of risk management in modern society. Insurance helps to solve many socio-economic issues, so the development of the insurance industry is a priority direction in the strategy of Ukraine's economic development.

But the effective functioning of the insurance market depends on the strategy and tactics of managing economic and social processes that are in the mechanism of state regulation of the insurance market. The state plays a key role in the insurance market's development by forming and ensuring the legal basis for the activities of participants in insurance relations, as well as coordinates the activities of participants in the insurance system. Therefore, it is especially important to identify the purpose of state regulation of the insurance market, as it has an influence on the effective development of the insurance business.

In the article the author made a terminological analysis of modern scientific views on the interpretation of the concept of state regulation of insurance, characterized its theoretical and methodological principles. The purpose of regulation in the definitions of state regulation of insurance provided by other authors was outlined. Also, it was proved that the common disadvantage of the analysed approaches to the essence of state regulation of insurance activity is that all authors consider this concept only from the point of one type of state regulation, which is called economic.

According to the study's results, the author proposed his own definition of «state regulation of insurance», which takes into account both economic and social purpose of regulating the insurance market by the state.

Keywords: state regulation, insurance activity, purpose, social component, economic regulation.

Постановка проблеми. Пошук оптимального балансу при управлінні економікою країни та її соціальною сферою є ключовим завданням, яке стоїть перед економічною теорією та практичною діяльністю суб'єктів господарювання. Але, як свідчить практика, у світі практично не існує високо розвинутої, гнучкої та ефективної економіки, яка функціонує на засадах саморегулювання. Досвід інших країн доводить, що усюди існує державне втручання, як в процеси економічного, так і соціально регулювання. Різниця між країнами полягає тільки у сферах, методах та масштабах цього впливу.

Проблема регулювання впливу держави на діяльність ринку страхових послуг в умовах трансформаційних перетворень набуває особливої актуальності. Це обумовлено тим, що на сьогоднішній день розвиток вітчизняного ринку страхування можливий у разі підвищення ефективності державного регулювання страхової діяльності, яке є важливим чинником успішного функціонування всіх сфер економічної системи держави. А недосконале державне регулювання страхового ринку України є вагомим зовнішнім чинником, що впливає на діяльність страхових компаній.

Отже, існує гостра потреба серйозних структурних реформ, глибоких інституційних перетворень у соціальній сфері країни, оновлення її шляхів для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Дослідження проблем державного регулювання страхової діяльності знайшло своє відображення в наукових працях таких вчених, як: В. Базилевич, О. Баранова, Н. Внукова, О. Вовчак, О. Гаманкова, О. Гвозденко, Н. Докторо-

ва, О. Залетов, О. Заруба, М. Клапків, О. Колотило, О. Мурашко, Л. Нечипорук, С. Осадець, О. Поважний, Л. Рейтман, Т. Стецюк, В. Фурман, В. Шахов та ін.

Маємо констатувати, що державному регулюванню страхового ринку за сучасних економічних умов присвячено немало публікацій. Проблема, на наш погляд, полягає у тому, що немала частка існуючих наукових публікацій містить загальні міркування щодо ролі держави або ж констатує недоліки існуючих механізмів регулювання страхування.

Метою статті є дослідження існуючого механізму державного регулювання страхового ринку в Україні, визначення його мети та обґрунтування необхідності його вдосконалення шляхом залучення соціального регулювання для ефективного розвитку економіки країни у галузі страхування.

Виклад основного матеріалу. У кожній країні держава намагається регулювати будь-який вид людської діяльності [1], і страхування не є виключенням.

Страхування нормалізує пропорції суспільного відтворення й дає можливість підтримати досягнутий рівень добробуту населення. Більш того, за своєю спроможністю впливати на розвиток економіки страхування не уступає іншим складовим фінансово-кредитної системи. Таким чином, страхування займає досить специфічне місце в економіці й тісно пов'язане із системою державного регулювання.

О. О. Гаманкова підкреслює, що страхування виступає об'єктом контролю з боку державних органів, починаючи ще з XV – XVI ст. [2].

Ринок страхових послуг як складова фінансово-кредитної системи є об'єктом державного регулювання і контролю ме-

тою якого є забезпечення його стійкого розвитку з урахуванням ролі страхування в процесі суспільного відтворення. Страхуванню надано спеціальну галузь господарського законодавства й адміністративного нагляду: державне регулювання ринку страхування відбувається за рахунок впровадження спеціальної податкової політики, ухвалення законів за окремими видами підприємницької діяльності, що відбивають порядок укладення договорів зі страхування і вирішення спорів, що виникають. Також, держава, враховуючи інтереси всього суспільства, встановлює обов'язкові види страхування [3].

На сьогодні серед науковців не існує єдиної думки щодо сутності державного регулювання страхування, але усі визначення можна розглянути через такий компонент, як мета регулювання (табл.1).

Так, Н. П. Докторова [4] та О. Ф. Філонюк [5] визначають державне регулювання страхової діяльності, як «сукупність (систему) інструментів та методів», але мета регулювання є дещо різною. Якщо Н. П. Докторова вважає, що основною метою регулювання є розробка правил роботи суб'єктів страхового ринку, тоді як О. Ф. Філонюк акцентує увагу на впливі держави на економічну діяльність суб'єктів страхових відносин.

Схожу думку, щодо мети державного регулювання страхової діяльності має О. С. Журавка [6], яка розглядає сутність регулювання через вплив держави на відносини між суб'єктами страхового ринку. При цьому, вона уточнює що це можуть бути як економічні, так і адміністративно-правові та організаційно-технічні відносини.

Через призму «системи рішень, прийнятих державними органами

управління» формує своє уявлення щодо сутності державного регулювання страхової діяльності Н. В. Михайлова. На її думку головною метою державного регулювання є формування умов, які сприяють ефективної діяльності та розвитку страхових організацій і ринку страхових послуг, а також спрямовані на захист інтересів споживачів [7]. Е. Кузнецова також наголошує на важливості забезпечення державою ефективного розвитку страхового ринку та страхових компаній, а також захисту прав усіх суб'єктів страхових правовідносин [8].

У свою чергу, О. Д. Вовчак схиляється до того, що державне регулювання страхування – це, в першу чергу забезпечення платоспроможності страхової компанії за рахунок формування страхового фонду [9]. Схожу думку має і Л. В. Нечипорук, яка також вважає, що головною метою державного регулювання страхової діяльності є виконання зобов'язань перед страхувальниками [10].

Таким чином, можна зробити висновки, що більшість дослідників вважають, що державне регулювання спрямоване на забезпечення формування і розвитку ринку страхових послуг, який ефективно функціонує, створення в Україні необхідних умов для діяльності страховиків різноманітних організаційно-правових форм, недопущення на страховий ринок спекулятивних та фіктивних компаній, що можуть заподіяти шкоду як страховій справі, так і майновим інтересам страхувальників, та дотримання вимог законодавства України про страхування. А основні чинники, що зумовлюють необхідність державного регулювання страхової діяльності, пов'язані зі захистом страхувальника та економічною політикою, що проводиться державою.

Термінологічний аналіз визначення сутності державного регулювання страхування

Автор	Визначення	Мета регулювання
Н. П. Докторова [4]	система засобів і методів, які здійснюються на правовій основі з метою визначення рамок і правил функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній на ньому	розробка правил роботи страхового ринку у цілому, та окремих страхових компаній
О. Ф. Філонюк [5]	сукупність різноманітних методів, інструментів, за допомогою яких держава, в особі уповноваженого регулятивного органу, впливає на економічну діяльність суб'єктів страхових правовідносин	вплив на економічну діяльність суб'єктів страхових правовідносин
О. С. Журавка [6]	сукупність економічних, адміністративно-правових та організаційно-технічних відносин між суб'єктами страхового ринку й державою за цілеспрямованого комплексного впливу останньої на страховий ринок	вплив держави на відносини між суб'єктами страхового ринку
Н. В. Михайлова [7]	системою рішень, прийнятих державними органами управління і спрямованих на створення сприятливих умов для діяльності страхових компаній, захисту інтересів споживачів, ефективного розвитку страхового ринку	створення сприятливих умов для ефективної діяльності та розвитку страхових організацій і ринку страхових послуг, захист інтересів споживачів
Кузнецова Е. [8]	забезпечення формування та розвитку ефективно функціонуючого ринку страхових послуг, створення необхідних умов для діяльності страхових організацій різних організаційно-правових форм, захист прав і законних інтересів усіх суб'єктів страхових правовідносин.	ефективний розвиток ринку страхових послуг та страхових компаній, захист прав усіх суб'єктів страхових правовідносин
О. Д. Вовчак [9]	забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконати свої зобов'язання перед страхувальниками за будь-яких обставин, тобто забезпечення платоспроможності кожного конкретного страховика	забезпечення платоспроможності страховика
Нечипорук Л.В. [10]	забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконати свої зобов'язання перед страхувальниками	виконання страховиками зобов'язань перед страхувальниками

Джерело: складено автором

Але загальним недоліком розглянутих вище підходів щодо сутності державного регулювання страхової діяльності є те, що всі автори розглядають це поняття тільки з позиції одного типу державного регулювання, а саме – економічного. Але, страхування виконує також важливу соціальну функцію, та є механізмом захисту страхувальників від несприятливих наслідків, що загрожують їх життю, здоров'ю, майновим інтересам. Тому, доцільним є уточнення визначення сутності державного регулювання з позиції обох типів, а саме соціально-і економічного регулювання.

Зазначимо, що фахівці з права визначають соціальне регулювання — як здійснюваний за допомогою системи спеціальних засобів вплив суспільства на поведінку суб'єктів з метою упорядкування відносин та забезпечення соціального компромісу [11].

У економічній енциклопедії С. Мочерний вважає, що «соціальне регулювання – це один із двох основних типів державного регулювання (поряд з економічним), що полягає у впливі держави та громадських організацій на умови виробництва товарів і послуг, їхні фізичні характеристики, а також обмеження негативного впливу виробництва і споживання на суспільство й довкілля. Цю діяльність держава здійснює через спеціальні установи – міністерства, відомства, управління, комісії, служби тощо, за якими закріплені певні основні обов'язки» [12].

Враховуючі вищевикладене, державне регулювання страхування можна визначити як сукупність різноманітних методів та інструментів, метою яких є визначення державою правил функціонування страхового рин-

ку, вплив на економічний розвиток суб'єктів страхових правовідносин, забезпечення платоспроможності страховиків та розробка й контроль заходів з соціального регулювання щодо зменшення ризиків для підтримки соціальної стабільності у суспільстві.

В Україні державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється для ефективного розвитку ринку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів споживачів згідно зі статтею 35 Закону України «Про страхування» [13]. В даному Законі передбачено здійснення державного нагляду за страховою діяльністю в Україні Уповноваженим органом (Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг) та його органами на місцях.

У сучасній економіці України державне регулювання страхової діяльності здійснюється за допомогою двох методів: методу непрямого впливу (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну та ін. політику держави) та методу прямого втручання у процес страхування — проведення законотворчої роботи та організації нагляду та контролю. Система правового забезпечення страхування налічує низку законодавчих та нормативних актів, що регулюють страхову діяльність, а саме: Конституцію України; Цивільний кодекс України; закони та постанови Верховної Ради України; укази та розпорядження Президента України; декрети, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; міжнародні угоди, підписані та ратифіковані Україною; нормативні акти (інструкції, методики, положення), прийняті міністерствами, відомствами, центральними органами виконав-

чої влади і зареєстровані Міністерством юстиції України.

Отже, в Україні організація діяльності страховика досить жорстко регламентується з боку держави законодавчими та нормативними актами, Уповноваженим органом державного нагляду за страховою діяльністю, внутрішніми документами страхової організації, вимогами ліцензування.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

За результатами проведеного дослідження, проаналізовано існуючі підходи щодо визначення сутності державного регулювання страхового ринку в Україні та обґрунтовано необхідність урахування соціальної складової для підвищення ефективності цього процесу. Перспективами подальших досліджень є диференціація правового забезпечення страхової діяльності залежно від економічної та соціальної мети державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Осадець С. С. Страхування / С. С. Осадець. – К. : КНЕУ, 1998. – 528 с.
2. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України як нове соціо-економічне явище // Вчені записки / Зб. наук. праць. – Вип. 10. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 169-174.
3. Соболь Р. Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні [Електронний ресурс] / Р. Г. Соболь // Державне будівництво. – 2009. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_15
4. Докорова Н. П. Механізми державного регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 25.00.02 / Надія Петрівна Докорова ; [наук. керівник Ю. М. Комар] ; Державний

університет управління. – Донецьк, 2008. – 19 с.

5. Філонюк О. Ф. Державне регулювання страхової справи в контексті концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року / О. Ф. Філонюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : Економіка. – 2006. – Вип. 81–82. – С. 47–51.

6. Журавка О. С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Олена Сергіївна Журавка ; [наук. керівник А. О. Єпіфанов] ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – 205 с.

7. Михайлова Н. В., Кравцова А. І. Теоретичні основи державного регулювання страхової діяльності в Україні / Н. В. Михайлова, А. І. Кравцова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – № 4 (76). – С. 163-168.

8. Кузнецова Е. Государственное регулирование страховой деятельности в Российской Федерации. [Електронний ресурс] / Е. Кузнецова // Бизнес в законе. – 2010. № 1. – С. 174-176. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-strahovoy-deyatelnosti-v-rossiyskoy-federatsii>

9. Вовчак О. Д. Страхова справа : підручник / О. Д. Вовчак. – Київ : Знання, 2011. – 391 с.

10. Нечипорук Л. В. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації: моногр. / Л. В. Нечипорук. – Х.: Право, 2010. – 280 с.

11. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. [Електронний ресурс] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко – Київ : Юрінком. Інтер, 2006. Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1001.htm.

12. Економічна енциклопедія [Текст] / Відповідальний редактор С. В. Мочерний. –

Київ : Видавничий центр «Академія». – Т. 3, 2002. – С. 178.

13. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

REFERENCES:

1. Osadets, S. S. (1998). *Strakhuvannia [Insurance]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

2. Hamankova, O. O. (2008). *Rynok strakhovykh posluh Ukrainy yak nove sotsio-ekonomichne yavyshe [The market of insurance services of Ukraine as a new socio-economic phenomenon]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

3. Sobol, R. H. (2009). Sutnist derzhavnogo rehuliuвання strakhovoi diialnosti v Ukraini [The essence of state regulation of insurance activities in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo – State building, 1*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_15 [in Ukrainian].

4. Doktorova, N. P. (2008). *Mehanizmy derzhavnogo reguliuвання strahovoi diialnosti v Ukraini [Mechanisms of state regulation of insurance activity in Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis*. Donetsk: Derzhavnyi universytet upravlinnia [in Ukrainian].

5. Filoniuk, O. F. (2006). *Derzhavnt reguliuвання strahovoi spravy v konteksti kontseptsyi rozvytku strahovogo rynku Ukrainy do 2010 roku [State regulation of insurance business in the context of the concept of the insurance market in Ukraine to 2010]*. *Visnyk Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser. «Ekonomika» – Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University: Collected papers. Series: Economy, 81–82, 47–51* [in Ukrainian].

6. Zhuravka, O. S. (2010). *Naukovo-metodychni zasady rozvytku strahovogo rynku Ukrainy [Scientific and methodical bases of strategic development of insurance market in Ukraine]. Candidate's thesis*. Sumy:

Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy» [in Ukrainian].

7. Mykhailova, N. V., Kravtsova, A. I. (2016). *Teoretychni osnovy derzhavnogo rehuliuвання strakhovoi diialnosti v Ukraini [Theoretical bases of state regulation of insurance activity in Ukraine]*. *Naukovi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade, 4(76), 163-168* [in Ukrainian].

8. Kuznetsova, E. (2010). *Gosudarstvennoe regulirovanie strakhovoy deyatelnosti v Rossiyskoy Federatsii [State regulation of insurance activities in the Russian Federation]*. *Biznes v zakone – Business within the law, 1, 174-176*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-strahovoy-deyatelnosti-v-rossiyskoy-federatsii> [in Russian].

9. Vovchak, O. D. (2011). *Strahova sprava: pidruchnyk [Insurance business: tutorial]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

10. Nechyporuk, L. V. (2010). *Strakhovyi rynek: zakonimirovosti stanovlennia ta rozvytku v umovakh hlobalizatsii. [Insurance market: patterns of formation and development in the context of globalization]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

11. Zaichuk, O. V., Onishchenko, N. M. (2006). *Teoriia derzhavy i prava [Theory of state and law]*. Kyiv: Yurinkom. Inter. Retrieved from http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1001.htm [in Ukrainian].

12. Mochernyi, S. V. (Eds.). (2002). *Ekonomichna entsyklopediia [Tekst] (Vols. 3)*. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia» [in Ukrainian].

13. *Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannia» : vid 7 bereznia 1996 roku, № 85/96-VR [Law of Ukraine «On Insurance» from March 7 1996, № 85/96-BP]*. [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].